

6. Kravchenko V. Y., Koldunov Y. V. Philosophical and Anthropological Understanding of the Nature of Collective Violence. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. No. 24. P. 46-56. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i24.295314>.

7. Straus S. "Destroy Them to Save Us": Theories of Genocide and the Logics of Political Violence. *Terrorism and Political Violence*. 2012. Vol. 24 (4). P. 544-560. DOI: <https://doi.org/10.1080/09546553.2012.700611>.

СОЦІАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ ЛІДЕРА І ЛІДЕРСТВА

Кузьменко Н.А.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

В епоху глобальних трансформацій феномен лідерства набуває особливого значення, потребує переосмислення та залишається одним із найбільш досліджуваних та водночас найменш зрозумілих аспектів людського буття. Як зазначає Бернард Басс, «лідерство є одним із найбільш спостережуваних феноменів на землі і водночас одним із найменш зрозумілих» [8]. Глобальні виклики сучасності та трансформація соціальних інститутів та культурних парадигм змінюють контекст лідерства. Це вимагає від сучасного лідера бути не лише керівником чи управлінцем, а й працювати в умовах невизначеності та складності, тобто лідер перед нами постає як носій певних екзистенційних смислів, культурних цінностей та соціальних інновацій.

За Ворреном Беннісом «лідерство – це не просто набір навичок чи компетенцій; це спосіб буття, який вимагає постійного самопізнання та саморозвитку» [9]. У зв'язку з цим і сучасні дослідження лідерства виходять за межі традиційних управлінських теорій, мають звертатися до глибинних філософських питань про природу влади, відповідальності, людського буття та потребують створення інтегративної філософської концепції лідерства, яка синтезує соціальні, культурні та екзистенційні виміри цього феномену в єдину теоретичну модель, що спроможна відповідати викликам постіндустріального суспільства.

Перш ніж поглибитися в розуміння природи феномену лідерства, важливо звернутися до визначення понять «лідер» та «лідерство». Виходячи з того, що писала Н.А. Кузьменко [6], можна зробити висновки, що лідер – це особистість, яка здатна впливати на інших, надихати та вести за собою задля досягнення спільної мети, володіючи при цьому особливими якостями та компетенціями, що визнаються і цінуються послідовниками. А лідерство можна визначити як багатовимірний процес соціального впливу, в якому лідер ініціює зміни та інновації, створює візію розвитку та забезпечує координацію колективних зусиль для досягнення спільних цілей. Це явище має динамічний характер і постійно еволюціонує під впливом соціокультурних трансформацій. З цих визначень можна зробити висновок, що лідерство є невід'ємною частиною соціальної структури суспільства. Воно виникає як результат складної взаємодії між індивідом та соціумом, де лідер виступає не лише як суб'єкт впливу, але і як продукт соціальних відносин.

Феномен лідерства завжди знаходився в центрі філософської рефлексії, починаючи від античних часів і до сьогодення. У своїй «Політиці» Арістотель стверджував, що «від природи одні люди є вільними, інші – рабами, і цим останнім бути рабами і корисно, і справедливо» [1]. Це давнє розуміння природної ієрархії суспільства заклало фундамент для багатовікових дискусій про природу лідерства та його роль у суспільному розвитку. Сучасне розуміння соціального виміру лідерства далеко відійшло від аристотелівського детермінізму. Як влучно зазначає П'єр Бурдьє: «Соціальний простір – це не фізичний простір, але він прагне реалізуватися в ньому більш-менш повно та точно» [3]. У цьому контексті лідерство постає як складний соціальний конструкт, що формується на перетині різноманітних соціальних полів та практик.

Макс Вебер, розглядаючи типи легітимного панування, виділяв харизматичне лідерство як особливий феномен, що виходить за межі раціонально-бюрократичної логіки: «Харизматичний лідер доводить своє покликання через успіх своїх дій» [4]. Це спостереження залишається актуальним і сьогодні, коли ми спостерігаємо, як успішні лідери трансформують соціальну реальність навколо себе, тобто вони не просто займають певні позиції в соціальній структурі, а активно формують цю структуру через свої дії, рішення та впливи. Питання влади та впливу залишається центральним для розуміння соціального виміру лідерства. Мішель Фуко, аналізуючи природу влади, підкреслював її дифузний характер: «Влада – це не те, чим володіють, а те, що здійснюють» [7]. У контексті сучасного лідерства це означає перехід від прямого контролю до більш складних форм впливу, тому сучасні лідери все частіше стикаються з необхідністю використовувати «м'яку силу» замість прямого примусу, створювати умови для самоорганізації та ініціативи, управляти через формування контексту та смислів та балансувати різні інтереси та потреби.

Соціальний вимір лідерства розкриває глибинну природу взаємозв'язку між лідером та суспільством. Як зазначав Зигмунт Бауман, «ми живемо в епоху плинної сучасності, де старі структури розчиняються, а нові ще не встигли кристалізуватися» [2]. У цих умовах соціальний вимір лідерства набуває особливого значення, вимагаючи від лідерів нових компетенцій, більшої гнучкості та глибшого розуміння соціальних процесів.

Культурний вимір лідерства найяскравіше проявляється в здатності лідера бути носієм та творцем культурних смислів. Спираючись на думку Кліфорда Гірца, що «людина – це тварина, що заплуталася в сітках значень, які вона сама створила» [5], можна зробити висновок, що лідер виступає як інтерпретатор та творець нових культурних патернів. Едгар Шейн, в свою чергу, підкреслює, що «культура та лідерство є двома сторонами однієї медалі... Лідери спочатку створюють культури, коли створюють групи та організації, а потім культури створюють лідерів» [12]. Тобто лідер не просто існує в певному культурному контексті – він активно формує культурне середовище, створюючи нові символи, ритуали та цінності.

Можливо, найглибшим і найскладнішим є екзистенційний вимір лідерства, який розкривається через призму автентичності особистості лідера, його здатності до самопізнання та усвідомлення власної відповідальності за прийняті рішення [6]. Саме цей вимір, на нашу думку, допомагає знаходити відповіді на фундаментальні питання людського існування та розвитку в контексті лідерської діяльності. Особливо гостро «закинутість» людини у світ Мартіна Хайдеггера [10] відчувають саме лідери, оскільки вони постійно стикаються з необхідністю приймати рішення в умовах невизначеності, несучи тягар відповідальності за себе, за інших та за наслідки своїх виборів. До того ж наявність можливості, навіть необхідності, постійних виборів між різними альтернативами, кожна з яких може мати далекосяжні наслідки, проявляється в «приреченості на свободу» [11] тих самих виборів. І в цьому контексті лідерство постає як особливий спосіб самореалізації та самотрансценденції, а сам лідер виступає не лише тим, хто шукає власні сенси, а тим, на кого покладається місія спонукати та допомогти іншим у їхньому екзистенційному пошуку.

Як ми бачимо, саме інтеграція соціального, культурного та екзистенційного вимірів лідерства створює основу для нового розуміння цього феномену. А справжнє лідерство виникає на перетині цих різних вимірів, створюючи унікальний синтез особистісного та соціального, традиційного та інноваційного, індивідуального та колективного. І це вимагає не лише професійних компетенцій, але й глибокого розуміння соціальних процесів, культурних контекстів та екзистенційних викликів та призводить до проявлення справжнього лідерства – лідерства, яке не просто веде до досягнення цілей, але й створює нові горизонти можливостей для особистісного та колективного розвитку.

Література:

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. - К.: Основи, 2000. - 239 с.
2. Бауман Зигмунт. Плинні часи: життя в добу непевности / Пер. з англ. Антона Марчинського – К.: Критика, 2013. – 176 с.
3. Бурдье П'єр, Лоїк Вакан. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп / Переклад з англ. Анастасії Рябчук. — Київ: Медуза, 2015. — 224 с.
4. Вебер, Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. Олександр Погорілий. — К: Основи, 1998. — 534 с.
5. Гірц, Кліфорд. Інтерпретація культур [Текст] : вибрані есе / К. Гірц ; пер. з англ. Н. Комарова. - К. : Дух і Літера, 2001. - 542 с.
6. Кузьменко Н. Екзистенційний аспект лідерства в умовах сучасної кризи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. № 26. С. 45–48.
7. Фуко. М. Наглядати й карати: народження в'язниці / М. Фуко ; пер. з фр. П. Таращук. — К.: Основи, 1998. — 392 с.
8. Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership (2nd ed.). Psychology Press.
9. Bennis, W. G. (2009). On becoming a leader (4th ed.). Basic Books.
10. Heidegger M. Being and Time. Blackwell, 1967. 589 p.
11. Sartre Jean-Paul. Being and nothingness. Central Works of Philosophy v4. Twentieth Century. Moore to Popper 4, 2015. 155 p.
12. Schein, E. H. (2010). Organizational culture and leadership (4th ed.). Jossey-Bass.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ СУЧАСНОЇ КОРУПЦІЇ

Кузьменко О. В., Решетняк Н. Б.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

На початку 2024 року соціологічною компанією Info Sapiens на замовлення Національного агентства з питань запобігання корупції за фінансової підтримки Антикорупційної Ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI) було проведено цікаве опитування. Респондентами цього дослідження були дуже інформовані й кваліфіковані експерти – представники органів державної влади й місцевого самоврядування, а також недержавних організацій України, які працюють у сфері антикорупційної діяльності. За оцінками опитаних, до десяти сфер із найвищим рівнем поширеності корупції увійшли наступні галузі (розташовані нижче за зменшенням ступеня корумпованості): митниця (насамперед для суб'єктів господарювання); військова сфера (використання та розпорядження нерухомим майном і землями, паливно-мастильними матеріалами, питання призову, просування військовослужбовців по службі, забезпечення їх житлом); публічні закупівлі робіт і послуг з будівництва, ремонту та утримання автодоріг; архітектурно-будівельний контроль; надання дозволів та видобування корисних копалин; лісове господарство; публічні закупівлі для потреб оборони і національної безпеки, модернізація військової техніки, торгівля зброєю; судова система (у тому числі виконання судових рішень); земельні відносини, землеустрій; публічні закупівлі робіт і послуг з реалізації інших великих інфраструктурних проєктів.

Отже, що таке корупція з погляду науки та закону? Які вона має ознаки, форми й види? Що є її причинами та наслідками? Які об'єктивні та суб'єктивні фактори сприяють її існуванню? Насамперед зазначимо, що як соціальне явище корупція (від лат. corrumpere – псувати) усвідомлюється та вивчається в Україні відносно нещодавно. Проте